

професійної підготовці вчителів. Здійснено аналіз ідей і поглядів Т. Пониманської на професійну підготовку майбутніх вчителів до виховання дітей дошкільного віку на принципах гуманізму, обґрунтовано гуманістичну спрямованість особистості вчителя.

Ключові слова: майбутній вчитель, професійно-педагогічна підготовка; гуманістичне виховання, діти дошкільного віку.

Abstract. The article is devoted to the actual problem of preschool education. In the article the problem of professional training of future specialists in preschool education in conditions of reforming the system of preschool education is revealed; the peculiarities of the humanistic paradigm and its importance in the professional training of educators are defined. The analysis of ideas and views of T. Ponimanska concerning the training of future educators for the upbringing of preschool children according to the principles of humanism is carried out and the humanistic orientation of the personality of the educator is substantiated.

With a new understanding of the relationship between a person and the world, the search for ways to humanize education is linked, first of all, to the training of the teacher, the formation of his humanistic world outlook. The humanist orientation of the educator's personality is ideals, interests, values orientations.

Key words: future teacher, professional and pedagogical preparation; humanistic education, children of preschool age.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2018

Л. П. Петрук

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. У статті зацентровано увагу на аналізі гуманістичного змісту українського дитячого фольклору та розкрито методику роботи вихователя з розучування казок у закладі дошкільної освіти. Зазначено, що діючі навчально-виховні програми насичені дитячими фольклорними текстами, що свідчить про актуальність дослідження для сьогодення. Обґрунтовано думку про те, що серед усієї різноманітності жанрів дитячого фольклору народна казка є найефективнішим і найвпливовішим засобом морального впливу на дитину, адже вчинки казкових героїв зрозумілі дітям, тому стають їхнім еталоном поведінки.

Ключові слова: дитячий фольклор, морально-естетичне виховання, засоби виховання, форми роботи, дошкільний вік, народна казка, заклад

дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні існує гостра потреба у створенні ефективної науково обґрунтованої системи виховання, яка могла б захистити молоде покоління від моральної кризи, бездуховності, зневіри в майбутньому. Початковою ланкою в побудові такої системи є дошкільна освіта і виховання. Як свідчить наука та підтверджує практика, найефективнішим і найдоцільнішим засобом виховання дітей дошкільного віку є дитячий фольклор, який містить у собі невичерпні моральні й естетичні можливості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Використанню усної народної творчості у вихованні підростаючого покоління свого часу значну увагу приділяли такі видатні педагоги XIX-XX ст., як К. Ушинський, С. Русова, В. Сухомлинський, Л. Артемова, Ш. Амонашвілі та ін.

Гуманістичний зміст жанрів дитячого фольклору розкрито в дослідженнях А. Богуш, Г. Беленької, П. Лещенко, Н. Лисенко, А. Карнаухової, О. Прокопової, В. Бойко, Л. Кіліченко, Г. Кошелевої, Т. Поніманської та ін. [1; 2; 6; 7].

Як засіб виховання, морального розвитку та соціалізації дошкільників казку розглядали О. Афанасьєва, І. Березовський, А. Богуш, О. Бріцина, О. Веселовський, В. Гнатюк, Л. Дунаєвська, Г. Довженок, С. Литвиненко, К. Луганська, С. Савченко, Є. Сявакко та ін. [2; 3; 4; 9].

Варто зауважити, що у системі формування гуманістичних цінностей дитини дошкільного віку досить важливим є акцентування уваги саме на морально-естетичному аспекті виховання шляхом використання усної народної творчості, зокрема дитячого фольклору.

У зв'язку з цим **метою** нашого дослідження є виокремлення та аналіз жанрів і форм дитячого фольклору, які є найбільш доступними в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, відповідають віковим особливостям дітей та є ефективними в їх морально-естетичному вихованні.

Виклад основного матеріалу. В українській системі виховання споконвіку використовувалися фольклорні тексти, які є справжнім джерелом народної мудрості, виразником народного світогляду, скарбницею національної духовності. Фольклор – це усна народно-поетична творчість, характерними ознаками якої є колективність творення, масовість побутування, анонімність та багатоваріантність у виконанні [2].

У діючих навчально-виховних програмах для дошкільників уведено вимоги до організації освітнього процесу з використанням фольклору. Їх насичення фольклорними жанрами сприяє долученню дітей до глибин народної творчості, наближенню до сформованих протягом віків уявлень про сутність людини, її духовність, красу і гармонію навколишнього світу.

Серед трьох блоків, на які поділяються засоби народної педагогіки

(дитячий фольклор, гра, традиції), дитячий фольклор посідає перше місце [7].

Предметом нашого дослідження є дитячий фольклор як сукупність зразків усної народної творчості, яка складається із класичних та сучасних фольклорних форм і функціонує в дитячому середовищі або виконується спеціально для дітей [6]. Визначальні риси дитячого фольклору – своєрідність відображення в ньому реального життя, органічне сплетіння реальності і фантастики, потяг до гри словами, таємничості, загадковості.

Мета дитячого фольклору – дати дитині перші відомості про навколишній світ, людські стосунки, основи моральних відносин, естетику докільля засобами мови колісанок, забавлянок, потішок, казок тощо.

У дослідженнях А. Богуш, Л. Дунаєвської, Н. Лисенко, О. Прокопової, Т. Поніманської та ін. виокремлюється система жанрів українського дитячого фольклору, яку прийнято називати малими жанрами (скоромовки, заклички, промовки, дражнилки, мирилки, лічилки, забавлянки, казки, дитячі пісні, загадки, прозивалки тощо) [2; 4; 7]. Кожен із перерахованих жанрів має прикладне значення і виконує певну функцію. Для прикладу, такий жанр дитячої творчості, як прозивалки – це невеликі римовані твори як своєрідний прояв дитячої реакції на якусь образу чи дію. Вони можуть супроводжуватися різними жестами, гримасами або ж діями і є проявом безпосередності дитячого самовираження: гніву, незадоволення, ворожості, розпачу:

*Іванюха-требуха з'їв корову і бика,
Сімсот поросят, дев'яносто гусят
І чотири пташечки, і горищичок кашечки,
І діжку борщу – і ще їсти хочу.*

Подібними до прозивалок є дражнилки – ритмізовані словесні форми, якими діти виражають негативне ставлення до іншої дитини, намагаючись викликати в неї певну реакцію. Вони коротші, ніж прозивалки, і не називають імені висміюваного, тобто мають більш узагальнений характер:

Сашка – голова як пляшка.

Для налагодження доброзичливих стосунків діти використовують мирилки. Мирилки – це короткі віршовані твори, які діти говорять на знак примирення і використовують із метою відновлення товариських стосунків:

*Ти не плач, не плач, не плач
І скоріш мені пробач,
І на мене ти не сердься,
Бо у тебе добре серце!
Будемо завжди дружити
І ніколи не сваритись!*

Особливе місце в дитячому фольклорі належить загадці, яка є стислим поетичним запитанням, де в прихованій формі одні предмети чи явища зображаються через інші завдяки спорідненості і подібності їх

властивостей, іноді ледь помітних у процесі розгадування. Дитина, розгадуючи загадку, виконує низку мислительних операцій: аналіз, синтез, порівняння, доведення, узагальнення:

Плаття загубилося, а гудзики залишилися (ягоди горобини взимку).

Сам червоний, цукровий – жупан зелений, бархатний (кавун).

До жанрів дитячого фольклору відноситься і українська дитяча пісня, яка є могутнім засобом морально-естетичного виховання, відкриває світ добра і справедливості, виховує любов до матері, природи, рідного краю, вчить поважати і розуміти обряди та народну творчість народу. І. Франко порівнює народну пісню з джерельною водою чистої криниці, яка дає людині силу в спеку і вітер, чарує своєю щирістю, мелодійністю, дотепністю, багатствами барв та відтінків. Він стверджує, що людина щаслива тоді, коли співає душа, а якщо заспівають діти – то заспіває і народ.

Пісенний дитячий фольклор поділяють на такі види: колискові пісні, ігрові, трудові, календарно-обрядові та історичні пісні [3].

Спільною рисою всіх колискових пісень є такий спосіб ритміки, що відповідає фазам руху колиски при похитуванні, а також невід'ємним є присутність образу кота. Через колискові пісні дитині передається любов, ніжність, ласка і бажання бачити своє дитя щасливим, гарним, розумним та здоровим. Їх розучування вводить дітей у світ глибоких материнських почуттів і яскравих образів, а сюжети є простими і зрозумілими дітям. Дійові особи колискових пісень (котик, голуби, ластівочки, фантастичне сонечко і дрімота) впливають на них як люди, що цілком відповідає чуттєвому дитячому первісному світосприйняттю.

Особливою популярністю серед дітей користуються обрядові пісні, що зародилися ще в дохристиянські часи: веснянки, гаївки, купальські пісні, колядки та щедрівки. Ці пісні містять у собі засади моральності, добра і щирості, вміння налагоджувати стосунки з людьми. Колядки і щедрівки увібрали в себе національний колорит, давньоукраїнську культуру, традиції, звичаї. Діти їх люблять і за те, що отримують за їх виконання подарунки.

Досить важливим жанром дитячого фольклору є прислів'я та приказки – короткі влучні вислови, в яких виражений повчальний досвід народу. Вони тісно пов'язані зі щоденним життям і побутом людини і є вагомим виховуючим чинником, тому що діють не так доказами, як навіюванням.

Найбільш уживаним у вихованні підростаючого покоління є такий жанр дитячого фольклору, як народна казка. У сучасному казкознавстві існує загальноприйнята класифікація казок за їх видами, а саме: казки про тварин (звіриний епос), чарівні казки (героїко-фантастичні, фантастично-героїчні), соціально-побутові, комулятивні, небилиці, легенди, перекази [5].

Казки відображають життя різних епох та сягають своїми витокami в життя наших далеких предків, коли ще казковість сприймалася як

реальність.

Серед розмаїття жанрів дитячого фольклору можна виокремити народну казку як найбільш цікавий і доступний засіб морально-естетичного виховання дошкільників. Саме українські народні казки доступні дітям уже з раннього віку в умовах родинного виховання. Вони захоплюють змістом, цікавою формою, чітким поділом персонажів на «добрих» і «поганих». Людські стосунки в казках прості і зрозумілі, дитина вчиться співпереживати, радіти разом із казковими героями. Зустріч дитини з казкою викликає почуття емпатії [9].

На важливості казки в житті дитини наголошував педагог-гуманіст В. Сухомлинський: «Казка – це активна естетична творчість, що охоплює всі сфери духовного життя дитини: і розум, і почуття, і уяву, і волю. Саме через казку – найближчий шлях до серця дитини. Без живої, яскравої казки, яка оволодіває почуттями, фантазією, свідомістю дитини, педагоги дошкільного закладу не можуть уявити і мову, невіддільну від краси. Казка сприяє вихованню естетичних смаків і нахилів» [8].

У народних казках немає відкрито і конкретно проголошених, теоретично осмислених принципів. Не даючи визначень понять «добро» і «зло», казка подає їх у предметно-образній, художній формі. Зміст означених понять розкривається через поведінку персонажів, зміст ситуацій та вчинків, рис характеру героїв. Ця властивість казки є тим методологічним ключем, котрий допомагає вибрати правильний напрям морального аналізу твору. Казки морально-естетичного спрямування сприяють формуванню в дітей моральної цінності вчинку, суспільних відносин, закріплюють у свідомості знання про те, що «добре» що «погане». У казках є чіткий поділ персонажів на позитивних і негативних, суть вчинків яких легко розуміють діти. Дослідниця Л. Дунаєвська зазначає, що в казках народ завжди цінує людину не за її соціальним становищем, а за тим, яка вона – добра чи зла, правдива чи підступна, що несе своїм існуванням іншим людям [4]. Отже, послідовне проголошення самоцінності кожної людини виховує альтруїстичні риси маленького слухача, вчить його поважати оточуючих.

Психологічні особливості сприйняття казки дошкільниками знаходимо в дослідженнях А. Богуш. Учена стверджує, що образи художніх творів викликають у дітей співпереживання, співчуття, вони намагаються відразу виокремити позитивних героїв, приймаючи їх позицію, і негативно ставляться до тих, хто їм не подобається. Іноді навіть неживі предмети піддаються суворій критиці, якщо дитина не знаходить, кого можна звинуватити в тому, що трапилось. Зрозумілі і близькі зразки поведінки героїв казки діти зіставляють з особистим досвідом і переносять на себе деякі якості діючих персонажів, а також критикують поведінку своїх товаришів, зіставляючи їх із героями казки. Як наслідок – психопочуття набувають у дітей більш усвідомленого характеру [2].

Зважаючи на те, що всі казки різні за змістом, сюжетом, різняться

композиційною будовою, методика їх використання в різних вікових групах також специфічна. Казки повинні насамперед відповідати віковим особливостям дітей. Так, для дітей раннього та молодшого дошкільного віку доступні казки звіриного епосу (тобто про тварин). Дітям середнього дошкільного віку, крім казок про тварин, доступні й чарівні казки. Старші дошкільники спроможні зрозуміти та вислухати будь-яку казку, для їх розуміння доступними стають соціально-побутові казки. Урізноманітнюються і форми роботи з вивчення казки: розповіді, ігри, драматизації, інсценування казок, ігри у «театр» тощо. Дітей учать сприймати виразні засоби казки: фантастичні перетворення, чарівні речі, іносказання, афористичність мови, пісеньки, зачини, кінцівки.

У дитячому садку практикуються такі види занять із використанням казки: читання (авторських, віршованих казок); розповідання народних казок; театралізація – розігрування та показ казки вихователем; драматизація–розігрування в ролях знайомої казки; інсценізація; ігри за сюжетами знайомих казок; показ казок через мультимедійні засоби тощо. Практикуються і такі форми роботи, як узагальнюючі бесіди на теми: «Моя улюблена казка», «У гостях у казки»; тематичні розважальні заняття: «Казки бабусі Орисі», «Казка дідуся Панаса»; дидактичні ігри: «З якої казки герой?», «Добери картинку»; свято казки в дитячому садку; колективне складання дітьми казок тощо. Ці та інші форми роботи із казкою формують у дітей первинні морально-естетичні поняття, збагачують уяву, сприяють виникненню емоційного відгуку на певні моральні ситуації в казці.

До вихователя, який працює з дітьми, висуваються певні професійні вимоги. Робота над мистецтвом художнього читання казки, за словами Г. Беленької, повинна стати професійним обов'язком кожного вихователя. Для того, щоб вплинути на почуття дітей, їхні переживання, вихователь заздалегідь докладно аналізує казку, добирає засоби виразного читання або розповідання (інтонації, розстановка пауз, логічні наголоси), виробляє чітку і правильну вимову кожного слова, фрази, речення [1].

Майстерність розповідати казки – досить важлива дидактична вимога до професійних умінь вихователя, який готуючись до розповіді повинен добре запам'ятати текст, дослівно передати зачини, повтори, пісеньки, образні народні вирази. Слід визначити, які слова, фрази потребують уточнення, пояснення, продумати прийоми, час і місце їх пояснення. Необхідно не забути й про наочність. До заняття можна підготувати гарно ілюстровані дитячі книжки або набір картинок до тексту казки. Іноді не обійтися без підготовки й самих дітей до розуміння твору – його змісту, лексики, образів. Наприклад, перед тим як розповісти казку «Солом'яний бичок», враховуючи те, що більшість міських дітей не бачили живе теля і не мають чіткого уявлення ні про бичка, ні про солому та ін., вихователь повинен розглянути з дітьми (за день-два до розповіді казки) картину з їх зображенням, дати відповідні іграшки [7].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, дитячому фольклору як невід'ємній частині народної педагогіки належить неабияке значення у формуванні морально-естетичних понять, свідомості, почуттів і досвіду моральної поведінки дошкільників. Серед різноманітності жанрів дитячого фольклору особливе місце посідає казка, адже саме в ній найбільш виразно сконцентрований моральний зразок, вироблений українським народом. Вона є найбільш цікавою, доступною та ефективною у вихованні дітей дошкільного віку, тому успішно використовується в навчально-виховних закладах як незамінний засіб морально-естетичного виховання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в ознайомленні молодих батьків із невичерпними виховними можливостями українського фольклору та розробці методичних матеріалів щодо їх використання в сімейному вихованні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беленька Г. В. Навчання через казку // Г. В. Беленька / Дошкільне виховання / Палітра педагога. – 2004. – № 1. – С. 14-17.
2. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2002. – 407с.
3. Довженок Г.В., Луганська К.М. Українські народні колискові пісні та забавлянки // Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. – К.: Наук, думка, 1984. – С. 11-44.
4. Дунаєвська Л. Ф. Українські народні казки / Л. Ф. Дунаєвська. – К.: Веселка, 1990. – 207 с.
5. Карнаухова А. В. Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект / А. В. Карнаухова, М. А. Машовець // Вихователь-методист дошкільного закладу. – № 7. – 2012. – С. 20-24.
6. Кіліченко Л. М., Лещенко П. Я., Проценко І. М. Народнопоетична творчість для дітей // Українська дитяча література. — К.: Вища школа, 1979. – С 29-51.
7. Поніманська Т. І Дошкільна педагогіка, 3-тє видання, виправлене – К.: Академвидав, 2015. – 448 с.
8. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори в 5-ти т. – К., Радянська школа, 1976. – Т. 2, с. 148.
9. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є. І. Сявавко. – К., 1974. – С. 67-68.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Bieliienka H. V. Navchannia cherez kazku [Learning Through a Fairy Tale] // H. V. Bieliienka / Pzeschool education / Pedagogues pilette. – 2004. – No 1. – S. 14-17. (in Ukrainian)
2. Bohush A., Lysenko N. Ukrainske narodoznavstvo v doshkilnomu

- zakladi: Navchalnyi posibnyk [Ukrainian Ethnography in a Preschool Institution: textbook]. – K.: Vyshcha shkola, 2002. – 407 s. (in Ukrainian)
3. Dovzhenok H.V., Luhanska K.M. Ukrainski narodni kolyskovi pisni ta zabavlianky [Ukrainian Folk Lullabies and Funny Songs] // Dytiachyi folklor. Kolyskovi pisni ta zabavlianky. – K.: Nauk, dumka, 1984. – S. 11-44.(in Ukrainian)
 4. Dunaievska L. F. Ukrainski narodni kazky [Ukrainian Folk Tales] / L. F. Dunaievska. – K.: Veselka, 1990. – 207 s. (in Ukrainian)
 5. Karnaukhova A. V. Vplyv kazky na formuvannia osobystosti dytyny: moralnyi aspekt [Influence of a Fairy Tale on the Formation of a Child's Personality: Moral Aspect] / A. V. Karnaukhova, M. A. Mashovets // Teacher-methodologist of preschool institution. – No 7. – 2012. – S. 20-24. (in Ukrainian)
 6. Kilichenko L. M., Leshchenko P. Ia., Protsenko Yi. M. Narodnopoetychna tvorchist dlia ditei [Ethno-poetic Creativity for Children] // Ukrainska dytiacha literatura. – K.: Vyshcha shkola, 1979. – S 29-51.(in Ukrainian)
 7. Ponimanska T. I Doshkilna pedahohika [Preschool Pedagogy,], 3-tie vydannia, vypravlene – K.: Akademvydav, 2015. – 448 s. (in Ukrainian)
 8. Sukhomlynnyi V. O. Yak vykhovaty spravzhniu liudynu [How to Raise a Real Person] / Vybrani tvory v 5-ty t. – K., Radianska shkola, 1976. K. 2. – s. 148. (in Ukrainian)
 9. Siavavko Ye. I. Ukrainska etnopedahohika v yii istorychnomu rozvytku [Ukrainian Ethnopedagogy in its Historical Development] / Ye. I Siavavko. – K., 1974. – S. 67-68. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье проанализировано гуманистическое содержание украинского детского фольклора, раскрыта методика работы воспитателя детского учебного заведения по разучиванию сказок; акцентировано внимание на том, что сегодня действующие программы учебно-воспитательных дошкольных заведений наполнены детскими фольклорными текстами, что свидетельствует об актуальности данного исследования.

Автор утверждает, что среди большого разнообразия жанров детского фольклора народная сказка является наиболее эффективным и влиятельным средством морального воспитания ребёнка. Поступки сказочных героев доступны пониманию детей, поэтому они становятся эталонами их поведения.

Ключевые слова: детский фольклор, морально-эстетическое воспитание, средства воспитания, формы работы, дошкольный возраст, народная сказка, учебно-воспитательное дошкольное заведение.

Abstract. In the article the attention is focused on the analysis of the humanistic content of Ukrainian child's folklore. The methodology of work on the study of fairy tales in preschool educational institution is revealed. The relevance of the problem is highlighted. The author notes that nowadays in Ukraine there is an urgent need to build an effective, scientifically grounded educational system that would protect the young generation from moral crisis, lack of spirituality, disappointment in the future. The initial link in the construction of such system is preschool education and upbringing. It is noted that current educational and upbringing programs of preschool institutions are filled up with child's folklore texts, which are a true source of folk wisdom, an expression of the people's worldview. It is argued that among the whole diversity of genres of child's folklore, folk tales are the most effective and influential means of moral influence on children. The role of a fairy tale in shaping the moral world of a child is inestimable. The actions of fairy-tale heroes are understandable to children, so they become their role models. Fairy tales help children understand what is good and what is bad; distinguish between good and evil; believe in justice.

Key words: child's folklore, moral and aesthetic education, means of education, preschool age, forms of work, folk tales, educational-preschool institution.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2018

**О. А. Половіна
І. Л. Ліпчевська**

НАСТУПНІСТЬ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті розглянуто актуальні аспекти підготовки дітей дошкільного віку до шкільного навчання за концепцією Нової української школи, які пов'язані з забезпеченням принципу наступності між ланками дошкільної та початкової освіти. Розкриті основні протиріччя між наявною практикою розвитку та формування дитини у дошкільні роки та пріоритетними напрямками, визначеними концепцією Нової української школи. Запропоновано варіант алгоритму розв'язання зазначених протиріч, що сприятиме ефективному вирішенню окресленої проблеми.

Ключові слова: Нова українська школа, дошкільна освіта, наступність, взаємозв'язок, емоційно-вольова готовність, соціальна готовність, інтелектуальна готовність.

Тамара Іллівна Поніманська... Рефреном звучить у пам'яті її наука: «Що б не трапилося, завжди підтримуй свого наукового керівника». Щира, відкрита, емоційна, а з іншої сторони – рішуча, принципова, вимоглива до